

ผลกระทบของทรัพย์สินบำนาญภาคบังคับต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคล The Effects of Compulsory Pension Wealth on the Personal Saving Behavior

สยาม สระแก้ว*¹ และแพรวไพลิน จันทรโพธิ์ศรี²

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์¹

คณะกรรมการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม²

118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

Siam Sakaew*¹ and Praewpailin Janposri²

National Institute of Development Administration¹

Mahasarakham Business School Mahasarakham University²

118 Moo3, Serithai Road, Klong-Chan, Bangkok, Bangkok THAILAND 10240

Email : nidaman@gmail.com*

บทคัดย่อ

ประเทศไทยมีระบบบำนาญภาคบังคับหลากหลายระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหลักประกันรายได้ยาม ชราภาพ ดังนั้น จึงเกิดคำถามที่สำคัญคือระบบบำนาญดังกล่าวส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมส่วนบุคคลอย่างไร ผลการศึกษาเชิงประจักษ์พบว่า มูลค่าปัจจุบันของเงินบำนาญประกันสังคมส่งผลให้พนักงานเอกชนมีพฤติกรรมการออมเงินน้อยลง เนื่องมาจากสวัสดิการเสริมจากกองทุนประกันสังคมอยู่ในระดับที่น้อย ไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมให้พนักงานเอกชนออมเงินได้มากขึ้น ถึงแม้เงินบำนาญที่จะได้รับจะไม่พอเพียงต่อการดำรงชีพยามชราภาพก็ตาม ขณะที่ มูลค่าปัจจุบันของเงินบำนาญข้าราชการจะส่งผลให้ข้าราชการมีพฤติกรรมการออมเงินสูงขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากระบบบำนาญเปิดโอกาสให้ออมเงินได้สูงสุดถึงร้อยละ 15 ต่อเดือน และผลตอบแทนจากการออมเงินค่อนข้างสูง อีกทั้ง ยังมีสวัสดิการอื่นๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุน ส่วนมูลค่าปัจจุบันของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุส่งผลให้ออมเงินเพิ่มสูงขึ้น สาเหตุอาจเกิดจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่จะได้รับมีมูลค่าต่ำเกินไปไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ จึงส่งผลให้ผู้ออมเงินต้องออมเงินภาคสมัครใจเพิ่มเติมเพื่อให้มีเงินเพียงพอต่อการดำรงชีวิตยามชราภาพ ดังนั้น ภาครัฐควรควรขยายระบบบำนาญภาคบังคับให้ครอบคลุมคนไทยทุกคน และสร้างหลักประกันการออมเงินเพื่อให้ผู้ออมเงินมีเงินออมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในยามชราภาพ รวมทั้งควรเพิ่มสวัสดิการของพนักงานเอกชนให้เท่าเทียมกับข้าราชการ เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและเพื่อให้มีเงินเหลือเพียงพอสำหรับการออม

คำสำคัญ : ระบบบำนาญภาคบังคับ ทรัพย์สินบำนาญ พฤติกรรมการออมส่วนบุคคล

Abstract

Thailand has many compulsory saving schemes for longevity and income uncertainty at old age. A crucial question is whether how saving schemes affect saving behavior. The empirical results of this study found that the present value of the Social Security Fund benefit cannot encourage private employees to save more, although the benefit is insufficient to live after retirement. This is because less additional welfares provided insufficiently. While the present value of the government pension fund encourages government officials to save more. A reason is due to this compulsory pension provides the opportunity to government officials to save up to 15 percent of their salary, and the return of saving is quite high. Moreover, they have also other welfare benefits that can reduce the cost of living, thus allowing them to save more ultimately. Finally, the present value of the old-age allowance can encourage workers to save more. A possible reason to explain this is that the old age allowance is too low which may insufficient when becomes elderly. As a result, additional voluntary saving is needed in order to increase retirement saving among workers. Therefore, the government should extend the compulsory pension covers to all Thais and create a savings guarantee for the savers to have enough savings to sustain life in old age. Moreover, increase the welfare of private employees equal to government officials in order to reduce daily expenses and have more money to save.

Keywords : compulsory pension systems, pension wealth, personal saving behavior

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 และเป็นที่คาดว่าจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ในปี พ.ศ. 2571 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) มีสาเหตุที่สำคัญสองประการคือ ประการแรก เกิดการลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์รวม ซึ่งเกิดจากปัจจัย ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือสตรีที่มีการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงานสูงขึ้น จึงให้ความสำคัญกับการทำงานมากกว่าการแต่งงานและมีบุตร หรือแม้กระทั่ง ค่าครองชีพที่สูงขึ้นจึงส่งผลให้คู่สมรสมองว่าการมีบุตรอาจมีต้นทุนการดำรงชีวิตในอนาคตที่สูงขึ้น ประการที่สอง เกิดจากประชากรมีอายุยืนขึ้น เนื่องด้วยความก้าวหน้าของวิทยาการทางการแพทย์และระบบสาธารณสุข นอกจากนี้ ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงในอนาคตอีกหลายประการ เช่น ผู้สูงอายุไม่มีความมั่นคงทางการเงิน ระบบสนับสนุนภายในครอบครัวลดความสำคัญลง และระบบบำนาญชราภาพมีหลากหลายระบบซึ่งได้ให้ผลประโยชน์ที่แตกต่างกันออกไป

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคงทางการเงินยังคงมีรายได้หลักจากการพึ่งพิงบุตรและการทำงาน มีผู้สูงอายุเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีรายได้หลักจากเงินออม ดอกเบี้ย และเงินบำนาญ อีกทั้งมีผู้สูงอายุมากถึงหนึ่ง

ในสามที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน¹ (เส้นความยากจน ปี 2561 อยู่ที่ 2,710 บาทต่อเดือน) และยังคงมีหนี้สิน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังพบว่าผู้สูงอายุบางส่วนมีหนี้สิน แม้หนี้สินบางส่วนจะเป็นหนี้สินของครัวเรือน แต่ก็อาจนำไปสู่ข้อจำกัดในการดำรงชีวิต เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนมากอาศัยอยู่กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว

เงินสนับสนุนหรือการเกื้อกูลภายในครอบครัวจะลดบทบาทลงไปในอนาคต ทั้งนี้เนื่องจาก ในอดีตครัวเรือนไทยมีลักษณะเป็นครัวเรือนขยาย ซึ่งประกอบไปด้วย ปู่ ย่า (ตา ยาย) พ่อ แม่ ลูก แต่เมื่อโครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไป ครัวเรือนไทยจะมีลักษณะเป็นครัวเรือนเดี่ยวมากขึ้น จากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ครัวเรือนไทยมีขนาดเล็กลงอย่างเห็นได้ชัดเจน พิจารณาได้จากจำนวนสมาชิกภายในครอบครัวที่ลดลงจาก 4.09 คน (พ.ศ. 2540) เป็น 3.30 คน (พ.ศ. 2550) และเหลือเพียง 2.85 คน (พ.ศ. 2560) จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงทำให้เงินออมมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในฐานะเป็นหลักประกันรายได้ชราภาพ

บำนาญชราภาพหรือระบบการออมเพื่อชราภาพจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยสร้างหลักประกันรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งนอกจากจะมีกองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ ที่เป็นการออมภาคสมัครใจเพื่อใช้ในยามเกษียณอายุสำหรับบุคคลทั่วไปแล้ว คนที่มีสถานภาพการทำงานอาชีพต่าง ๆ ยังคงมีระบบบำนาญตามอาชีพรองรับอีกเช่นกัน โดยผู้ที่ทำงานในส่วนราชการจะมีหลักประกันรายได้ชราภาพภายใต้ระบบบำนาญข้าราชการ (เงินเบี้ยหวัด บำเหน็จ บำนาญข้าราชการ) กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.) และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ แล้วแต่กรณีรองรับ ส่วนผู้ที่ทำงานในสถานประกอบการเอกชน จะมีหลักประกันรายได้ชราภาพภายใต้ระบบกองทุนประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนสงเคราะห์ตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนเอกชน และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ แล้วแต่กรณีรองรับ ขณะที่ ผู้ที่ทำงานในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการจะมีหลักประกันรายได้ชราภาพภายใต้กองทุนประกันสังคมมาตรา 40 กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุรองรับ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีระบบการออมเพื่อชราภาพหลายระบบที่ครอบคลุมประชาชนทั้งที่เป็นผู้ออมเงินในระบบและผู้ออมเงินนอกระบบ แต่ก็มีรายละเอียด เงื่อนไข และอัตราเงินบำนาญแตกต่างกันออกไป

จากความท้าทายดังกล่าว ประกอบกับระบบบำนาญชราภาพในปัจจุบันที่มีหลายระบบ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างหลักประกันรายได้ชราภาพให้แก่ผู้ที่ได้รับเงินบำนาญ แต่อย่างไรก็ตาม จากมุมมองทางทฤษฎีวงจรชีวิต (Life cycle Hypothesis) ได้อธิบายว่า “บุคคลจะตัดสินใจบริโภคและออมด้วยการคำนึงถึงความพอใจสูงสุดซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้ตลอดช่วงชีวิต” จากคำอธิบายนี้จะพบว่า การบริโภคและการออมนอกจากจะขึ้นอยู่กับรายได้ในช่วงเวลานั้น ๆ แล้วยังขึ้นอยู่กับรายได้ในอนาคตอีกด้วย เงินบำนาญก็มีลักษณะเป็นรายได้ในอนาคต ซึ่งก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการบริโภคและการออมในปัจจุบัน ดังงานศึกษาของ Gale (1998) และ Feng et al., (2011) ที่พบว่าการมีระบบบำนาญจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการออมเดิมที่เคยจัดสรรไว้เพื่อใช้จ่ายเมื่อเกษียณอายุ เพราะถือว่ามีเงินออมเงินไว้ในรูปแบบบำนาญแล้ว ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดคำถามที่สำคัญและน่าสนใจศึกษา คือ **ระบบบำนาญภาคบังคับที่มีอยู่ในประเทศไทยส่งเสริมให้ผู้รับ**

¹เส้นความยากจน คือ ตัวชี้วัดสถานภาพทางเศรษฐกิจเพื่อใช้เป็นมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำที่คำนวณเป็นจำนวนเงิน ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นที่ไม่ใช่อาหารในขั้นพื้นฐานที่ทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้

เงินบำนาญออมเงินมากขึ้นหรือไม่ หรือบิดเบือนพฤติกรรมออมเงิน โดยการใช้มูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับที่มีอยู่แล้วสามระบบ คือ ระบบบำนาญประกันสังคมกรณีชราภาพ และระบบบำนาญข้าราชการ (เงินเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญข้าราชการ และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ) และระบบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นตัววิเคราะห์

วัตถุประสงค์ของงานศึกษา

งานศึกษาชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับที่มีต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคลของผู้รับเงินบำนาญ

ทบทวนวรรณกรรม

แบบจำลองวงจรชีวิต (life-cycle model) ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้อธิบายแบบแผนการบริโภคและการออมของครัวเรือนและสมาชิกภายในครัวเรือนตลอดทั้งชีวิต แนวคิดนี้สร้างจากสมมุติฐานที่สำคัญคือ บุคคลหรือครัวเรือนเป็นผู้มองการไกล (forward looking) โดยการตัดสินใจเลือกระดับการบริโภคและการออมในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับทรัพยากรทั้งหมดที่คาดว่าจะได้รับตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น บุคคลจะมีเป้าหมายเลือกระดับการบริโภคที่ราบรื่น (smoothly consumption) เพื่อรักษาระดับความพอใจสูงสุด ถึงแม้ว่าจะมีปัจจัยที่ไม่คาดคิดส่งผลกระทบต่อรายได้ในอนาคตเกิดขึ้นก็ตาม²

ระดับการบริโภคที่คาดหวังจะขึ้นอยู่กับรสนิยม รายได้ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต ดังนั้น ปริมาณการบริโภคจะเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อรายได้ถาวรเท่านั้น (permanent income) โดยไม่ตอบสนองต่อรายได้ชั่วคราว (temporary income) เพราะการเปลี่ยนแปลงของรายได้ถาวรจะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงความมั่งคั่ง ยกตัวอย่างให้เห็นภาพที่ชัดเจน เช่น การเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากอย่างไม่คาดคิด (unexpected)³ จะส่งผลให้รายได้จากการออมเงินเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น แต่จะไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น จำนวนเงินออมที่บุคคลตัดสินใจออมคือเงินส่วนที่เหลือจากรายจ่ายเพื่อการบริโภค ดังเช่น คนในเด็กหรือวัยเริ่มทำงาน จะมีรายได้ค่อนข้างต่ำโดยจะต่ำกว่ามูลค่าการบริโภค ซึ่งคนในวัยนี้จะกั้มเงินเพื่อมารักษาระดับการบริโภค เมื่อเขาเข้าสู่วัยทำงานเต็มตัวจะนำรายได้จากการทำงานเพื่อชดเชยหนี้ และออมเงินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในวัยชรา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไม่มีรายได้หรือรายได้ลดลง

คนไทยมีเหตุผลในการออมเงินด้วยกันหลายวัตถุประสงค์ เช่น ออมเพื่อใช้จ่ายยามชราภาพ ออมเพื่อไว้ใช้จ่ายภายในครอบครัว ออมเพื่อเป็นเงินทุนประกอบธุรกิจ ออมเพื่อซื้อสินทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์

² ในทางปฏิบัติ บุคคลจะใช้ข้อมูลที่ได้รับต่าง ๆ เพื่อคาดการณ์ระดับการบริโภค ภาษี รายได้ในอนาคต อัตราเงินเฟ้อ อัตราผลตอบแทนจากการออม และ รายจ่ายในอนาคต

³ การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเงินฝากอย่างไม่คาดคิด หากสามารถคาดการณ์ได้ แนวคิดนี้อธิบายว่าผลของการเปลี่ยนแปลงจะถูกรวมอยู่แล้วในการประมาณการรายได้ถาวร ดังนั้น จะไม่มีผลต่อการเลือกระดับการบริโภคและการออม แต่หากไม่สามารถคาดการณ์ได้จะมีผลเล็กน้อยต่อปริมาณการบริโภคและการออม

เป็นต้น ซึ่งการออมเงินเพื่อชราภาพเป็นการออมที่คนไทยให้ความสำคัญในลำดับต้นๆ และเป็นการออมที่มีหลายรูปแบบ เช่น ออมเงินภาคสมัครใจกับเอกชน หรือออมเงินแบบถูกบังคับโดยกฎหมาย ซึ่งทฤษฎีวงจรชีวิตได้อธิบายว่าในแต่ละช่องทางการออมเงินเพื่อชราภาพจะมีค่าความยืดหยุ่นของการทดแทนกันค่อนข้างสูง เหตุผลเนื่องมาจากเมื่อบุคคลออมเงินเพื่อชราภาพเพิ่มสูงขึ้นในช่องหนึ่งก็จะต้องลดการออมเงินช่องทางอื่นๆ ลงในมูลค่าที่เท่ากัน ซึ่งผลการออมโดยรวมทั้งหมดจะเปลี่ยนแปลงน้อยมากหรือแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย (หากรายได้ถาวรไม่ได้เพิ่มสูงขึ้น) อย่างไรก็ตาม ระบบบำนาญชราภาพภาคบังคับจะส่งผลให้เงินออมเพิ่มสูงขึ้นกับผู้ออมเงินที่ไม่มีการออมภาคสมัครใจในช่วงทางอื่น ๆ

ผลกระทบของระบบบำนาญภาคบังคับต่อการออมส่วนบุคคล

รายงานในส่วนนี้จะทำการสำรวจองค์ความรู้ของงานศึกษาที่ผ่านมาถึงผลกระทบของระบบบำนาญภาคบังคับต่อการออมเงิน ซึ่งยังไม่สามารถหาบทสรุปไม่ได้ชัดเจนเท่าใดนักว่าระบบบำนาญจะช่วยส่งเสริมให้ผู้รับเงินบำนาญตัดสินใจออมมากขึ้นหรือลดแรงจูงใจในการออมเงินลง งานศึกษาของ Feldstein (1974) ได้อธิบายว่าผลประโยชน์จากเงินบำนาญจะส่งผลต่อการออมผ่าน 2 ช่องทางคือ ช่องทางผลของการทดแทนกันของสินทรัพย์ ซึ่งจะส่งผลให้การออมลดลง และช่องทางผลของการเกษียณอายุ ซึ่งจะส่งผลให้การออมเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากผู้รับเงินบำนาญจะตัดสินใจเลิกทำงานก่อนกำหนดและรับเงินบำนาญทำให้มีช่วงระยะเวลาการเกษียณอายุยาวนานขึ้นสามารถสะสมความมั่งคั่งได้มากขึ้น ผลการค้นพบของงานศึกษานี้ สรุปได้ว่าผลของการทดแทนกันของสินทรัพย์นั้นมีขนาดใหญ่กว่าผลของการเกษียณอายุจึงทำให้ผลประโยชน์จากระบบบำนาญส่งผลให้การออมลดลง ทั้งนี้ งานศึกษานี้ได้ใช้ข้อมูลมหภาคซึ่งมีข้อจำกัดที่สำคัญคือ ข้อมูลอนุกรมเวลาไม่สามารถสะท้อนถึงความแตกต่างในคุณลักษณะของปัจเจกชนได้เท่าใดนัก ดังนั้น จึงมีงานศึกษาจำนวนมากในเวลาต่อมาใช้ข้อมูลจากการสำรวจระดับบุคคลหรือครัวเรือนเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว

งานศึกษาที่ใช้ข้อมูลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาก็ยังคงพบว่าบำนาญภาครัฐจะส่งผลให้การออมส่วนบุคคลลดลงอย่างมีนัยสำคัญ แต่อัตราการทดแทนจะแตกต่างกันออกไป งานศึกษาของ Feldstein and Pellechio (1979) พบว่าผลประโยชน์จากเงินบำนาญจะทดแทนการสะสมความมั่งคั่งที่นอกเหนือจากเงินบำนาญได้อย่างสมบูรณ์ ขณะที่ Diamond and Hausman (1984) พบว่าการเพิ่มสูงขึ้นของเงินบำนาญจากสวัสดิการสังคม 1 ดอลลาร์สหรัฐ จะส่งผลให้การออมส่วนบุคคลลดลงประมาณ 0.5 ดอลลาร์สหรัฐ นอกจากนี้ King and Dicks-Mireaux (1982) พบว่าอัตราการทดแทนกันจะมีค่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 30 ส่วน Engelhardt and Kumar (2011) ได้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 51 ถึง 61 ปี พบค่าอัตราการทดแทนกันประมาณร้อยละ 67 ทั้งนี้ สาเหตุที่เงินบำนาญไม่สามารถทดแทนเงินออมส่วนบุคคลได้อย่างสมบูรณ์อาจเนื่องมาจากครัวเรือนมีวัตถุประสงค์ออมเงินที่นอกเหนือจากออมเงินไว้เพื่อการบริโภคในวัยเกษียณ เช่น ออมเงินเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานหรือออมเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน เป็นต้น

นอกจากนี้ Hubbard (1986) ได้เปรียบเทียบอัตราการทดแทนกันระหว่างผลประโยชน์ของเงินบำนาญที่จัดการโดยรัฐกับผลประโยชน์ของเงินบำนาญที่จัดการโดยเอกชนต่อความมั่งคั่งส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่าอัตราการทดแทนของเงินบำนาญที่จัดการโดยรัฐสูงกว่าอัตราการทดแทนของเงินบำนาญที่จัดการโดยเอกชน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่างานศึกษานี้ไม่ได้ให้เหตุผลประกอบผลการศึกษาที่ชัดเจนเท่าใดนัก

ในเวลาต่อมา Gale (1998) พบว่าค่าประมาณการอัตราการทดแทนกันเกือบทดแทนกันอย่างสมบูรณ์สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 40 ถึง 64 ปี ซึ่งผลประมาณการที่ได้สูงกว่างานศึกษาที่ผ่านมา นอกจากนี้ Gale ยังได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มคือ หนึ่ง หัวหน้าครัวเรือนที่มีการออมเงินในระยะยาว ซึ่งคาดว่าจะมีความรู้ทางการเงินและออมเงินเพื่อชราภาพและไม่ประสบปัญหาข้อจำกัดการกู้ยืมเงิน สอง หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูง ซึ่งคาดว่าจะมีความต้องการออมเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉินน้อยและคาดว่าจะมีความรู้ทางการเงินสูง ซึ่งผลการศึกษาก็พบว่าอัตราการทดแทนกันของครัวเรือนทั้งสองกลุ่มนี้สูงกว่าครัวเรือนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งบอกเป็นนัยว่าอัตราการทดแทนกันของเงินออมกับเงินบำนาญจะมีความสัมพันธ์กับความรู้ทางการเงิน

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาของ Gale ยังคงต้องเผชิญกับปัญหาความคลาดเคลื่อนจากหน่วยวัดงานศึกษาของ Attanasio and Rohwedder (2003) จึงได้ประยุกต์ใช้ตัวแปรเครื่องมือ (Instrument variable) เพื่อแก้ปัญหาและได้ใช้วิธีการ difference-in-difference estimation เพื่อประมาณการหาค่าความยืดหยุ่นของเงินบำนาญภาครัฐต่อเงินออมของบุคคล งานศึกษานี้ยังเป็นงานศึกษาแรก ๆ ที่ใช้อัตราการออมแทนการใช้ความมั่งคั่ง (Wealth) ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าระบบบำนาญแบบ State Earning-Related Pension Scheme (SERPS) จะส่งผลให้อัตราการออมลดลงอย่างมีนัยสำคัญเกือบทุกกลุ่มอายุ นอกจากนี้ ยังพบว่าอัตราการทดแทนจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ ขณะที่ระบบบำนาญ Basic State Pension (BSP) ผลการศึกษาพบแตกต่างกันออกไป โดยพบว่าระบบบำนาญ BSP ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราการออม เหตุผลหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการอธิบายคือระบบบำนาญ BSP ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่มียาได้ไม่ถึงเกณฑ์หรือมียาได้น้อย

งานศึกษาในประเทศอิตาลี Attanasio and Brugiavini (2003) ชี้ให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญถึงผลการทดแทนกันระหว่างเงินออมจากบำนาญภาครัฐและเงินออมสำหรับครัวเรือนในทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนวัยกลางคน (อายุ 40-50 ปี) ซึ่งผลการศึกษาพบว่าอัตราการทดแทนกันค่อนข้างสูงและมีค่าเข้าใกล้ 1 ในทางตรงกันข้าม ผลค่อนข้างน้อยสำหรับครัวเรือนที่อยู่ในวัยรุ่นและผู้สูงอายุ นอกจากนี้ อย่างไรก็ตาม Alessie et al., (2013) ได้ใช้ข้อมูลจากสำรวจครัวเรือนของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป 13 ประเทศ ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 55 ถึง 75 ปี งานศึกษานี้ได้ประเมินมูลค่าปัจจุบันของรายได้จากการทำงานและเงินได้จากบำนาญในอนาคต ผลประมาณการจากแบบจำลองพบว่ารายได้จากเงินบำนาญ 1 ยูโรจะส่งผลให้ความมั่งคั่งที่หักรายได้จากเงินบำนาญออกแล้วลดลง 0.47 ยูโร นอกจากนี้ งานศึกษานี้ได้ศึกษาผลของการทดแทนกันที่แตกต่างกันตามระดับการศึกษาพบว่ากลุ่มที่มีการศึกษาน้อยจะไม่พบผลการทดแทน ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มที่มีการศึกษาสูงที่พบค่าอัตราการทดแทนกันในระดับสูง

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในประเทศจีนพบว่าการศึกษาการปฏิรูประบบบำนาญ (ลดเงินบำนาญ) จะส่งผลให้ครัวเรือนเพิ่มระดับการออมมากขึ้น Feng et al. (2011) ผลประมาณการทางเศรษฐมิติชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูประบบบำนาญส่งผลให้ครัวเรือนออมเพิ่มสูงขึ้นประมาณร้อยละ 10 ถึงร้อยละ 16 นอกจากนี้ ผลการประมาณการยังพบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 25 ถึง 29 ปี อัตราการออมจะเพิ่มสูงขึ้นประมาณร้อยละ 6 ถึง 9 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 50 ถึง 59 ปี อัตราการออมจะเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 2 ถึงร้อยละ 3 ทั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้ค่อนข้างขัดแย้งกับงานศึกษาอื่นๆ เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุน้อยยังมีช่วงเวลาการ

ปรับตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงแบบแผนการออมเงินเพื่อใช้ในวัยเกษียณ อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ จะพบว่าผลกระทบของการตัดลดเงินบำนาญต่ออัตราการออมค่อนข้างเล็กน้อย

วิธีการศึกษา

แบบจำลอง

งานศึกษานี้ได้ใช้วิธีประมาณค่าหาความสัมพันธ์ของผลกระทบของทรัพย์สินเงินบำนาญต่อเงินออมของผู้รับเงินบำนาญด้วยการใช้แบบจำลองเศรษฐมิติ (Econometric Model) ทั้งนี้ ตัวแปรตามคือจำนวนเงินออมต่อเดือนซึ่งจะมีค่าเริ่มต้นจากศูนย์เป็นต้นไป (left-censored observation) เนื่องจาก หากผู้ออมเงินระบุมไม่ได้ออมเงินข้อมูลดังกล่าวจะเป็น 0 หากระบุออมเงินจำนวนเงินออมต่อเดือนจะเริ่มต้นจาก 1 บาท นอกจากนี้ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลจากการสำรวจที่ใช้ตัวอย่างซ้ำ (Panel Survey Data) ดังนั้น การประมาณค่าด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS) จะส่งผลให้ค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้จากการประมาณมีความเอนเอียง (Bias) และไม่คงเส้นคงวา (inconsistency) แบบจำลอง Random-Effects Tobit Regression จึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ประมาณการเป็นการเฉพาะ เพื่อแก้ปัญหาของการประมาณค่าด้วยวิธี OLS โดยแบบจำลองที่ใช้การศึกษานี้สามารถเขียนได้ดังสมการข้างล่างนี้

$$\text{Insaving_amt}_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{it} + \beta_3 Z_{it} + v_i + \varepsilon_{it}$$

โดย ตัวแปรตาม คือ เงินออมส่วนบุคคลต่อเดือน (Insaving_amt) ตัวแปรควบคุม (X) คือปัจจัยที่กำหนดเงินออมซึ่งได้จากการทบทวนงานศึกษาในอดีต (ปรากฏดังตารางที่ 1) ส่วนตัวแปรที่สนใจศึกษา (Z) คือมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ v_i คือ Unobserved time invariant effects โดยมีคุณสมบัติ i.i.d และ $N(0, \sigma_v^2)$ และ ε คือ ค่าความคลาดเคลื่อน i คือ สมาชิกครัวเรือนที่ 1, 2, 3 ถึง N และ t คือ ช่วงเวลาที่สำรวจข้อมูล พ.ศ. 2548, 2549, 2550, 2552 และ 2555 ทั้งนี้ ค่าสัมประสิทธิ์ของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ (β_3) จะเป็นค่าที่แสดงผลกระทบของทรัพย์สินเงินบำนาญ (ส่งเสริมหรือทดแทน) ที่มีต่อเงินออมของผู้รับเงินบำนาญ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผลของสินทรัพย์เงินบำนาญภาคบังคับในระบบที่ต่างกันอาจส่งผลต่อเงินออมในทิศทางที่แตกต่างกัน ดังนั้น งานศึกษานี้จึงได้แยกทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ (Z) ออกเป็นสี่ส่วน คือ กองทุนประกันสังคม (PW_SSF) เงินเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (PW_GOV) กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (PW_GPF) และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (PW_OAA)

การจำแนกสถานภาพการเป็นสมาชิกของระบบบำนาญภาคบังคับ

เนื่องจากข้อมูล Panel Survey Data ที่ใช้ในการศึกษาไม่มีคำถามที่ระบุถึงสถานะภาพการเป็นสมาชิกระบบบำนาญภาคบังคับ งานศึกษานี้จึงอนุมานจากสถานภาพการทำงาน กล่าวคือ ลูกจ้างเอกชนและลูกจ้างรัฐวิสาหกิจได้กำหนดให้เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม ขณะที่ ลูกจ้างรัฐบาลได้กำหนดให้เป็นสมาชิกกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ส่วน นายจ้าง ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างและช่วยธุรกิจในครัวเรือนกำหนดให้ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ทั้งนี้ อาจมีลูกจ้างเอกชนบางส่วนไม่ได้อยู่ในระบบบำนาญภาคบังคับประกันสังคม ซึ่งอาจเป็นผู้ออมเงินนอกระบบประกันสังคม (แรงงานนอกระบบ) แต่ก็คิดเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก

เช่นเดียวกัน ข้าราชการ นายจ้าง ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างและช่วยธุรกิจในครัวเรือนอาจเป็นผู้ออมเงินในระบบประกันสังคมแต่ก็คิดเป็นสัดส่วนที่เล็กน้อยเช่นกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) ส่วน ข้าราชการ แม้จะมีข้าราชการบางส่วนอยู่ในระบบบำเหน็จบำนาญข้าราชการรูปแบบเก่า (ข้าราชการที่รับราชการก่อน 27 มีนาคม พ.ศ. 2540 และไม่ได้สมัครใจเป็นสมาชิก กบข.) แต่ก็ไม่น่าจะส่งผลให้ทรัพย์สินเงินบำนาญที่ได้รับแตกต่างออกไปอย่างมีนัยสำคัญ ด้วยเหตุผล สองประการ คือ ประการแรก ปัจจุบันมีข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. คิดเป็นร้อยละ 90 ของจำนวนข้าราชการทั้งหมด เนื่องจาก นับตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2540 ข้าราชการใหม่ทุกคนต้องเป็นสมาชิก กบข. โดยอัตโนมัติ ประการที่สอง เงินบำนาญของข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. กับเงินบำนาญของข้าราชการที่ไม่ได้เป็นสมาชิก กบข. มีความแตกต่างกันน้อยมาก เนื่องจาก ข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. จะได้รับเงินประเดิมและเงินชดเชย เพื่อทดแทนเงินบำนาญที่ได้น้อยกว่า

การประมาณมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินบำนาญภาคบังคับ (PW)

เมื่อได้สถานภาพการเป็นสมาชิกบำนาญภาคบังคับแล้วขั้นตอนต่อไปคือประมาณการมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญซึ่งสมการที่ใช้ประมาณการเป็นดังนี้

$$PW_{itj} = \sum_{R_i=1}^{T_i-AR_i} \sum_{t=2548}^{2552} \sum_{j=1}^3 \frac{P_i}{(1+r)^{(AR_i-AC_i+R_i)}}$$

PW คือ มูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญที่ผู้รับบำนาญแต่ละคน (i) จะได้รับของแต่ละระบบบำนาญ (j) ในแต่ละปี (t) P คือ เงินบำนาญที่ผู้รับบำนาญแต่ละคนได้รับเมื่อเกษียณอายุ R คือ ระยะเวลาการดำรงชีวิตหลังเกษียณอายุ (T - AR) T คือ อายุขัย AR คือ อายุเมื่อเกษียณ AC คือ อายุปัจจุบัน r คือ อัตราดอกเบี้ย (อัตราคิดลดมูลค่าปัจจุบัน) j คือ ระบบบำนาญภาคบังคับ (j = 1 คือ กองทุนประกันสังคม, j = 2 คือ เงินเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญข้าราชการ j = 3 คือ กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ และ j = 4 คือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ)

จากสมการประมาณการมูลค่าปัจจุบันของสินทรัพย์เงินบำนาญเกิดจากเงินบำนาญ (P) ที่ได้รับตั้งแต่ปีที่เกษียณอายุจนถึงเสียชีวิตเป็นระยะเวลาทั้งหมด R ปี (ระยะเวลาการดำรงชีวิตหลังเกษียณอายุ) โดยเงินบำนาญที่ได้รับในแต่ละปี (P) เกิดจากสูตรการคำนวณเงินบำนาญของแต่ละกองทุน และนำผลรวมเงินบำนาญที่ได้รับมาคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันในแต่ละปี (พ.ศ. 2548, 2549, 2550, 2552 และ 2555) จากนั้นจึงประมาณการผลกระทบต่อเงินออมของผู้รับเงินบำนาญ อย่างไรก็ตาม ต้องกำหนดสมมุติฐานตัวแปรต่าง ๆ เพื่อประมาณมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 2

การประมาณค่าเงินบำนาญเมื่อเกษียณอายุ (P)

สมมุติฐานที่ใช้ประมาณค่าเงินบำนาญเมื่อเกษียณอายุของกองทุนประกันสังคม กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ได้กำหนดสมมุติฐานเบื้องต้นร่วมกันดังนี้ (1) ผู้ที่ได้รับเงินบำนาญไม่เปลี่ยนแปลงสภาพการทำงานในอนาคต (2) ได้รับเงินบำนาญตามเงื่อนไขปกติเหตุจากการชราภาพ (3) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสิทธิประโยชน์เงินบำนาญในอนาคต และ (4) ผู้รับเงินบำนาญเริ่มทำงานเมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับสูงสุด กล่าวคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและต่ำกว่าเริ่มทำงานเมื่ออายุ 18 ปี ระดับ

มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เริ่มทำงานเมื่ออายุ 20 ปี 22 ปี 24 ปี 26 ปี และ 30 ปี ตามลำดับ

การคำนวณเงินบำนาญของกองทุนประกันสังคม

$$P_SSF_{it} = 12D_1 \left[\frac{\sum_{t=1}^5 LI_SSF_{it}}{5} \right] \left[\frac{20 + 1.5(S1_{it} - 15)}{100} \right]$$

$$D_1 = 1, \text{ if } S1_{it} \geq 15$$

$$= 0, \text{ if otherwise}$$

P_SSF คือ เงินบำนาญที่สมาชิกกองทุนประกันสังคมได้รับในแต่ละปีหลังจากเกษียณอายุการทำงาน D_1 คือ ตัวแปรดัมมี่แสดงเงื่อนไขของระยะเวลาส่งเงินสะสมกองทุนประกันสังคมอย่างน้อย 15 ปี LI_SSF คือ เงินเดือนของสมาชิกกองทุนประกันสังคม ในช่วงระยะเวลา 5 ปี สุดท้ายก่อนเกษียณอายุ (กำหนดให้เงินเดือนที่ใช้เป็นฐานคิดเงินสะสมเท่ากับ 15,000 บาท) $S1$ คือ ระยะเวลาที่ส่งเงินสะสมกองทุนประกันสังคม ซึ่งได้มาจากอายุเกษียณ (AR) ลบด้วยอายุปัจจุบัน (AC) บวกด้วยสิบห้า หากสมาชิกจบการศึกษาและทำงานก่อนการบังคับใช้พระราชบัญญัติประกันสังคมในปี พ.ศ. 2541 ส่วนระยะเวลาการเป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมของสมาชิกที่จบการศึกษาหลัง พ.ร.บ. ประกาศใช้ จะคำนวณโดยใช้อายุเกษียณ (AR) ลบด้วยอายุเมื่อเริ่มทำงาน (AW)

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่หนึ่ง ถ้าหากสมาชิกกองทุน อายุ 30 ปี (พ.ศ. 2555) และจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เริ่มทำงานเมื่ออายุ 18 ปี (พ.ศ. 2543) ดังนั้น เมื่อเขาเกษียณอายุ (อายุ 55 ปี ณ พ.ศ. 2580) เขาจะอยู่ในระบบบำนาญประกันสังคมเป็นระยะเวลา 37 ปี หรือกรณีที่สอง หากสมาชิกกองทุน อายุ 35 ปี (พ.ศ. 2555) และจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจะเริ่มทำงานเมื่ออายุ 18 ปี (พ.ศ. 2538) ดังนั้น เมื่อเขาเกษียณอายุ (อายุ 55 ปี ณ พ.ศ. 2580) เขาจะอยู่ในระบบบำนาญประกันสังคมเป็นระยะเวลาเพียงแค่ 35 ปี (พ.ศ. 2538 พ.ร.บ. ประกันสังคม ยังไม่ประกาศใช้ ดังนั้น จะเริ่มนับระยะเวลาการอยู่ระบบบำนาญประกันสังคม ณ พ.ศ. 2541 ซึ่งเขาจะมีอายุ 21 ปี)

การคำนวณเงินเบี้ยหวัด บำเหน็จ บำนาญข้าราชการ (งบกลาง)

$$P_GOV_{it} = 12D_2 \left[\frac{(\sum_{t=1}^5 LI_GOV_{it} / 5) S2_{it}}{50} \right]$$

$$D_2 = 1, \text{ if } S2_{it} \geq 25$$

$$= 0, \text{ if otherwise}$$

โดยที่ P_GOV คือ เงินบำนาญที่ข้าราชการได้รับในแต่ละปีหลังจากเกษียณอายุ LI_GOV คือ เงินเดือนของข้าราชการในช่วงระยะเวลา 5 ปี ก่อนเกษียณอายุ (กำหนดให้เงินเดือนข้าราชการเพิ่มขึ้นร้อยละ 4⁴ ต่อปี จนเกษียณอายุ) D_2 คือ ตัวแปรดัมมี่แสดงเงื่อนไขการรับราชการอย่างน้อย 25 ปี และเกษียณอายุเนื่องจากเหตุชราภาพ $S2$ คือ ระยะการรับราชการซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาสูงสุด

การคำนวณทรัพย์สินเงินเงินบำนาญจากกองทุนบำเหน็จข้าราชการ

⁴ สอดคล้องกับนโยบายการขึ้นเงินเดือนของข้าราชการในอดีต

ข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. นอกจากจะได้รับเงินเบี้ยหวัด บำเหน็จ บำนาญข้าราชการ จากงบกลาง แล้ว ยังได้รับเงินบำเหน็จเมื่อเกษียณอายุข้าราชการซึ่งได้รับจากกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ เงินในส่วนนี้เกิดจาก เงินสมทบ เงินสะสม เงินประเดิม และเงินชดเชย ซึ่งมีสูตรการคำนวณเงินบำนาญดังนี้

$$P_GPF_{it} = \frac{1}{(1+r)^{AR-AC_{it}}} * \left\{ \sum_{S2_{it}=1}^{AR} 0.08LI_{it}(1+r_p) \right\}$$

โดยที่ P_GPF คือ มูลค่าปัจจุบันทรัพย์สินบำเหน็จจาก กบข. LI คือ เงินเดือนของข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. ตั้งแต่วันที่เริ่มเป็นสมาชิก กบข. จนถึงเกษียณอายุ S₁₂ คือ จำนวนปีที่สมาชิก กบข. r คือ อัตราดอกเบี้ย r_p คือ อัตราผลประโยชน์ที่ได้รับจาก กบข. (กำหนดให้เท่ากับร้อยละ 6.29 ซึ่งเป็นอัตราผลตอบแทนเฉลี่ยตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกองทุน)

ทั้งนี้ ข้าราชการที่เป็นสมาชิก กบข. จะต้องส่งเงินสะสมเข้า กบข. ในอัตราร้อยละ 3 ของเงินเดือน และจะได้รับเงินสมทบอีกร้อยละ 3 จากรัฐบาล นอกจากนี้ หากข้าราชการก่อนวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2540 จะได้รับเงินชดเชยอีกร้อยละ 2 ของเงินเดือน เพื่อชดเชยสูตรการคำนวณเงินบำนาญที่จะได้น้อยลง และยังได้รับประเดิมอีก โดยจะจ่ายให้เฉพาะข้าราชการที่เลือกรับเงินบำนาญเท่านั้น⁵

การคำนวณเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

โดยที่ P_OAA คือ มูลค่าปัจจุบันของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่ได้รับ โดยบำนาญจะเป็นเบี้ยยังชีพรายเดือน ในอัตราที่เพิ่มขึ้นตามช่วงอายุของผู้มีสิทธิ (OAA) กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี 70-79 ปี 80-89 ปี และ 90 ปี ขึ้นไป จะได้รับเงินบำนาญเดือนละ 600 บาท 700 บาท 800 บาท และ 1,000 บาท ตามลำดับ โดยสูตรที่ใช้ในการคำนวณเป็นดังนี้

$$P_OAA_{it} = \sum_{R_i=1}^{T_{it}-AR_{it}} \frac{12(OAA)}{(1+r)^{T_{it}-AC_{it}}}$$

โดยที่ P_OAA คือ มูลค่าปัจจุบันรวมของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุโดยเริ่มตั้งแต่อายุ 60 ปี จนถึงสิ้นอายุ (T)

ตารางที่ 1 สรุปรายชื่อตัวแปรและลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา (เลือกเฉพาะบางงานศึกษา)

สัญลักษณ์	นิยาม (หน่วย)	ที่มา
lnsavings_amt	เงินออมเฉลี่ยต่อเดือน (อยู่ในรูป log)	Pan (2016) และ Chen et al., (2007)
age, agesqr	อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม (ตัวแปรหุ่น)	
GenY	ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ 18 -33 ปี (ตัวแปรหุ่น)	
female	เพศหญิง (ตัวแปรหุ่น)	
married	สมรส (ตัวแปรหุ่น)	
school	จำนวนปีของการศึกษาสูงสุด (ปี)	
Bachelor	การศึกษาเทียบเท่าสูงกว่าปริญญาตรี (ตัวแปรหุ่น)	

⁵ งานศึกษานี้ไม่ได้ประมาณ เงินประเดิมเนื่องจากไม่มีข้อมูลเงินเดือน ณ วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2540

ตารางที่ 1 สรุปรายชื่อตัวแปรและลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา (เลือกเฉพาะบางงานศึกษา) (ต่อ)

สัญลักษณ์	นิยาม (หน่วย)	ที่มา
Lnincome	รายได้จากการทำงาน (อยู่ในรูป log)	
income_oth	ได้รับค่าเช่า/ดอกเบี้ยว/เงินปันผลฯ (ตัวแปรหุ่น)	
income_asst	ได้รับเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่น/รัฐ (ตัวแปรหุ่น)	
debt	มีหนี้สินในปัจจุบัน (ตัวแปรหุ่น)	Zeldes (1989)
Informal_loan	กู้เงินนอกระบบสถาบันการเงิน (ตัวแปรหุ่น)	
OldAge	ออมเพื่อชราภาพ (ตัวแปรหุ่น)	Sirisankanan (2013)
precautionary	ออมไว้เพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน (ตัวแปรหุ่น)	Sirisankanan (2013)
HHhead	เป็นหัวหน้าครอบครัว (ตัวแปรหุ่น)	Chen et al., (2007)
OwnedHouse	เป็นเจ้าของบ้าน (ตัวแปรหุ่น)	
member_elder	สัดส่วนผู้สูงอายุต่อจำนวนสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว (ตัวแปรหุ่น)	
municipal	บ้านอยู่ในเขตเมือง/เทศบาล (ตัวแปรหุ่น)	Pan (2016)
bkk	กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ (ตัวแปรหุ่น)	
Risk_averse	มีเงินออมในรูปแบบความเสี่ยงต่ำ เช่น ออมทรัพย์ (ตัวแปรหุ่น)	Horioka (1989)
Religious	เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ (ตัวแปรหุ่น)	Renneboog and Spaenjers (2012)
internet	มีคอมพิวเตอร์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ (ตัวแปรหุ่น)	Curley et al., (2009)
time	2548=1, 2549=2, 2550=3, 2553=7, 2555=8	
lnPW_SSF	มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญกองทุนประกันสังคม (อยู่ในรูป log)	Feng et al. (2011)
lnPW_GOV	มูลค่าปัจจุบันเงินเบี้ยหวัด บำเหน็จ บำนาญ ข้าราชการ (อยู่ในรูป log)	
lnPW_GPF	มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญจากกองทุนบำนาญข้าราชการ (อยู่ในรูป log)	
lnPW_GOVT	มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญของข้าราชการทั้งหมด (อยู่ในรูป log)	
lnPW_OAA	มูลค่าปัจจุบันเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (อยู่ในรูป log)	

ตารางที่ 2 สรุปสมมติฐานตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ประมาณมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินบำนาญภาคบังคับ

สมมติฐาน	พนักงานเอกชน (กองทุนประกันสังคม)	ข้าราชการ (บำนาญข้าราชการ)	ผู้ออมเงินนอกระบบ (เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ)
อายุขัย (T)	ชาย 75 ปี หญิง 82 ปี	ชาย 75 ปี หญิง 82 ปี	ชาย 75 ปี หญิง 82 ปี
อายุเกษียณ (AR)	ปี 55	60 ปี	ปี 60
ระยะเวลาการมีชีวิตหลังวัยเกษียณ(R)	ชาย 21 ปี หญิง 28 ปี	ชาย 16 ปี หญิง 23 ปี	ชาย 16 ปี หญิง 23 ปี
อัตราคิดลด (r)	ร้อยละ 2.5	ร้อยละ 2.5	ร้อยละ 2.5

ผลการศึกษา

ผลประมาณการทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับในแต่ละระบบ

ผู้ออมเงินที่เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมจะได้รับเงินบำนาญชราภาพรายเดือนประมาณ 3,000 ถึง 7,500 บาทต่อเดือน⁶ หากคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันรวมที่ผู้ประกันตนจะได้รับที่จะได้รับตลอดช่วงชีวิตจะมีมูลค่า

⁶ หากเป็นผู้ประกันตน 15 – 35 ปี

ประมาณ 777,869 บาท (ตารางที่ 3) ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่ไม่มากนัก หากเทียบกับค่าใช้จ่ายเพื่อการยังชีพขั้นพื้นฐานซึ่งอาจวัดที่เส้นความยากจน ณ พ.ศ. 2555 มีค่าเฉลี่ยที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ที่ 2,492 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตามอัตราค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หากผู้ออมเงินที่เป็นผู้ประกันตน ประกันสังคมไม่มีเงินออมจากแหล่งอื่นๆ อาจจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุ

ส่วนผู้ออมเงินที่เป็นข้าราชการจะได้รับเงินเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญข้าราชการเฉลี่ยคนละประมาณ 10,000 ถึง 56,000 บาทต่อเดือน เมื่อคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันรวมที่จะได้รับตลอดช่วงชีวิตจะมีค่าประมาณ 2,984,924 ล้านบาท ส่วนเงินบำเหน็จจากที่ได้จาก กบข. เมื่อคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันจะมีมูลค่าประมาณ 2,261,065 บาท ดังนั้น เมื่อรวมเงินบำนาญและเงินบำเหน็จที่ข้าราชการที่จะได้รับทั้งหมดจะมีมูลค่าปัจจุบันประมาณ 4,220,166 ล้านบาท (ตารางที่ 3) ซึ่งจัดได้ว่าอยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการรักษาคุณภาพชีวิตให้เทียบเท่าหรือใกล้เคียงก่อนการเกษียณ

ขณะที่ ผู้ออมเงินที่จะได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุซึ่งเป็นเงินบำนาญที่ช่วยเติมเต็มทำให้คนไทยทุกคนมีหลักประกันรายได้ชราภาพ ที่มีลักษณะการจ่ายเงินบำนาญเป็นรายเดือนโดยจะเพิ่มขึ้นตามช่วงอายุ เริ่มตั้งแต่ 600 บาท จนถึง 1,000 บาท หากพิจารณามูลค่าปัจจุบันรวมที่ได้จะได้รับมีมูลค่าประมาณ 105,153 บาท (ตารางที่ 3) ซึ่งยังคงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเพื่อยังชีพขั้นต่ำซึ่งอาจวัดด้วยรายจ่ายที่เส้นความยากจน เช่นเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า ผู้ออมเงินที่อยู่นอกระบบบำนาญภาคบังคับหากไม่มีเงินออมจากแหล่งอื่นๆ จะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุ

ผลกระทบของทรัพย์สินบำนาญภาคบังคับต่อพฤติกรรมออมเงิน

ตัวแปรด้านคุณลักษณะส่วนตัวของผู้ออมเงิน (ตารางที่ 4) อันประกอบไปด้วย อายุ (age) และอายุกำลังสอง (agesqr) มีค่าเป็นบวกและลบ ตามลำดับ ซึ่งบ่งบอกถึงเงินออมต่อเดือนจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ แต่อัตราการเพิ่มสูงขึ้นจะลดลงเมื่ออายุมากขึ้น (เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง) อย่างไรก็ตาม ผู้ออมเงินที่เกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2523 ถึง 2540 หรือผู้ออมเงินที่มีอายุ 18 – 33 ปี (GenY) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับเงินออมแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการออม ผลการค้นพบนี้อธิบายได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย เช่น การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ค่านิยม การเข้าถึงเทคโนโลยี และการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการบริโภคที่ง่ายขึ้น ส่งผลให้ผู้ออมเงินที่เกิดในช่วงเวลาดังกล่าวมีความอดทนต่อสิ่งยั่วยุต่ำ ส่งผลให้ออมเงินน้อยกว่าผู้ออมเงินช่วงอายุอื่น ๆ หรืออาจเกิดจากการสนิยมการออมเงินที่แตกต่างกันของคนระหว่างรุ่น อีกทั้งคนที่เกิดในช่วงนี้เริ่มทำงานได้ไม่นานนักทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการออม

นอกจากนี้ เพศหญิง (female) จะออมเงินมากกว่าเพศชาย สาเหตุอาจเนื่องมาจากลักษณะนิสัยของผู้หญิงไทยจะอดออม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเท่าผู้ชาย หรืออาจเป็นไปได้ว่าเพศหญิงมีอายุยืนกว่าเพศ ขณะที่ ผู้ออมเงินที่มีสถานภาพสมรส (married) พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติต่อการออมเงิน กล่าวคือ ผู้ออมเงินที่มีสถานภาพสมรสออมเงินมากกว่าผู้ออมเงินที่โสด หย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ สาเหตุเนื่องมาจากเกิดการประหยัดจากขนาดจากการใช้จ่ายสินค้าที่จำเป็นร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว

ปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญอีกประการที่มีผลต่อเงินออมคือจำนวนปีที่ผ่านการศึกษาในระดับสูงสุด (school) และระดับการศึกษาที่เทียบเท่าหรือสูงกว่าระดับอุดมศึกษา (bachelor) พบว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้ออมเงินออมเงินเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สาเหตุเนื่องมาจากการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ออมเงินมีงานทำและสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ซึ่งช่วยยกระดับรายได้และการออมตามลำดับ นอกจากนี้ ผู้ออมเงินที่จบการศึกษาสูงกว่าหรือเทียบเท่าปริญญาตรีส่วนใหญ่จะมีความรู้ทางการเงิน ซึ่ง Lusardi (2008) พบว่าบุคคลที่มีความรู้ทางการเงินดีจะมีแนวโน้มที่จะขาดข้อมูลข่าวสารด้านการวางแผนทางการเงิน และจะส่งผลให้ความสามารถในการออมเงินลดลง เช่นเดียวกับ Lusardi and Mitchell (2007) ได้หาสาเหตุของการมีสินทรัพย์ในระดับต่ำของผู้ออมเงินที่มีอายุใกล้เคียงกัน ผลการศึกษาพบว่าเกิดจากผู้ออมเงินเหล่านั้นไม่มีความรู้ทางการเงินที่ดีพอ หรือยังไม่คุ้นเคยกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ด้านการออมและการลงทุน

ในส่วนของการรายได้ส่วนบุคคลทั้งหมด (lnincome) ยังเป็นปัจจัยที่กำหนดให้ผู้ออมเงินออมเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งก็สอดคล้องกับงานศึกษาของ Pan (2016) และ Chen et al., (2007) ซึ่งได้อธิบายพฤติกรรมการออมของครัวเรือนประเทศจีน ผลการศึกษาพบว่ายิ่งครัวเรือนมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นจะยิ่งส่งผลให้เงินออมเพิ่มสูงขึ้นตามรายได้ ซึ่งก็ค่อนข้างสอดคล้องกับรายได้ส่วนบุคคลทั้งหมดในแต่ละควินไทล์ (qt) นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ออมเงินที่มีรายได้จากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน (income_oth) จะส่งผลให้ออมเงินสูงกว่า ผู้ออมเงินที่มีรายได้จากการทำงานเพียงอย่างเดียว ซึ่งอธิบายได้ว่าผู้ออมเงินที่มีรายได้จาก ค่าเช่า ดอกเบี้ย เงินปันผล เงินรางวัล สลากกินแบ่งรัฐบาล จะเป็นปัจจัยเสริมให้ผู้ออมเงินออมเงินเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ เงินช่วยเหลือจากรัฐบาล อาจส่งผลต่อพฤติกรรมการออมได้เช่นกัน หากได้รับเงินเป็นช่วงเวลาที่ยาวนาน งานศึกษานี้ได้ใช้การได้รับเงินช่วยเหลือ/เงินช่วยเหลือ/สิ่งของจากรัฐ และเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนอกครอบครัว (income_asst) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยนี้ช่วยส่งเสริมการออมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

หากพิจารณาถึงปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งกู้ยืมเงิน พบว่าบุคคลที่มีภาระหนี้สินในปัจจุบัน (debt) จะออมเงินสูงกว่าคนที่ไม่มียอดหนี้สิน ทั้งนี้ เนื่องมาจากคนที่มียอดหนี้สินต้องสะสมเงินออมต่อเดือนเพื่อชำระหนี้รายปี จึงทำให้ต้องออมเงินต่อเดือนสูงกว่าบุคคลที่ไม่มีหนี้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าคนที่กู้ยืมเงินกับแหล่งกู้ยืมเงินนอกระบบ (informal_loan) จะออมเงินน้อยกว่าคนที่กู้ยืมเงินในระบบหรือไม่มีหนี้สิน สาเหตุที่กู้ยืมเงินนอกระบบส่วนหนึ่งเกิดจากไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบได้ ซึ่งผลการศึกษาแตกต่างจากงานศึกษาของ Zeldes (1989) ที่พบว่าบุคคลหรือที่ประสบปัญหาข้อจำกัดการกู้ยืมเงินมีแนวโน้มที่จะลดระดับการบริโภคและเพิ่มการออมให้สูงขึ้นกว่าปกติหรือสูงกว่าบุคคลหรือครัวเรือนที่ไม่ประสบข้อจำกัดการกู้ยืม อย่างไรก็ตาม การสร้างตัวแปรที่อธิบายข้อจำกัดการกู้ยืมเงินของงานศึกษานี้กับ Zeldes (1989) ต่างกัน

เมื่อพิจารณาถึงแรงจูงใจในการออมเงิน บุคคลที่ออมเงินเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในเวลาเจ็บป่วยหรือชราภาพ (OldAge) จะออมเงินต่อเดือนสูงกว่าบุคคลที่ออมเงินเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ หรือไม่ออม นอกจากนี้ หากพิจารณาถึง แรงจูงใจออมไว้ในยามฉุกเฉิน ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้บุคคลตัดสินใจออมเงินมากขึ้นกว่าการออมกรณีปกติ (ออมเพื่อชราภาพ) เพื่อที่จะเป็นทรัพย์สินกันชน เมื่อต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงหรือความไม่แน่นอนของรายได้ในอนาคต งานศึกษานี้ได้ใช้ตัวแปรที่ระบุวัตถุประสงค์เป็นการออมไว้เพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน

(Precautionary) ซึ่งผลการศึกษาพบว่าจะออมเงินกว่าวัตถุประสงค์อื่น ซึ่งผลการศึกษาก็สอดคล้องกับ Sirisankan (2013) ที่ได้ศึกษาความสามารถของครัวเรือนเกษตรกรไทยในการป้องกันผลกระทบจากความไม่แน่นอนของรายได้ที่มีต่อระดับการบริโภคและการออม ซึ่งผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกรไทยมีพฤติกรรมการออมเพื่อป้องกันความเสี่ยงอันเกิดจากความไม่แน่นอนของรายได้เป็นอย่างดีชัดเจน

สำหรับปัจจัยด้านคุณลักษณะของครัวเรือน งานศึกษานี้พบว่าผู้ออมเงินที่มีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือน (HHhead) จะออมเงินสูงกว่าผู้ออมเงินที่มีสถานะอื่นๆ นอกจากนี้ อัตราส่วนการพึ่งพิง (member_elder) พบว่ามีไม่นัยสำคัญต่อเงินออมแต่อย่างใด ส่วนครัวเรือนที่มีสถานะเป็นเจ้าของบ้าน (OwnedHouse) จะออมเงินสูงกว่าครัวเรือนที่เช่าบ้านหรือไม่มีบ้าน ซึ่งก็สอดคล้องกับ Chen et al., (2007) ที่พบว่าครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเองแล้วจะไม่ประสบปัญหาข้อจำกัดได้รายได้เพื่อการออม ครัวเรือนอาจจะมีอัตราการออมที่สูงกว่าครัวเรือนที่ยังไม่มีสถานะเป็นเจ้าของบ้าน

ปัจจัยด้านที่ตั้งพบว่า ผู้ออมเงินที่อยู่ในเขตเมือง (municipal) จะออมเงินน้อยกว่าผู้ออมเงินในเขตชนบท ซึ่งแตกต่างกับงานศึกษาของ Pan (2016) ที่พบว่าครัวเรือนในเขตเมืองของประเทศจีนจะออมเงินสูงกว่าครัวเรือนในเขตชนบท ซึ่งมีสาเหตุมาจากครัวเรือนในเมืองจะทำงานในภาคการผลิตและบริการที่เป็นทางการ จึงได้รับสวัสดิการจากรัฐบาล (เช่น เงินประกันการว่างงานและเงินอุดหนุนด้านการดูแลสุขภาพ) ทำให้ไม่มีข้อจำกัดรายได้เพื่อการออม และทำให้ครัวเรือนในเขตเมืองมีเงินออมเพื่อสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ครัวเรือนในเขตชนบทส่วนใหญ่ทำงานในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการจึงไม่ได้รับความคุ้มครองทางสังคมจากรัฐบาลจึงส่งผลให้การออมลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็น่าจะสอดคล้องกับผู้ออมเงินที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (bkk) ที่ออมเงินสูงกว่าผู้ออมเงินในภูมิภาคอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับปัจจัยอื่นๆ พบว่า ผู้ออมเงินที่มีลักษณะไม่ชอบความเสี่ยง (Risk_averse) จะออมเงินมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Horioka (1989) ส่วนระดับความศรัทธาในศาสนา (Religious) ก็พบว่าช่วยเพิ่มเงินออมส่วนบุคคลอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้ออมเงินที่มีความศรัทธาในศาสนาอย่างมากซึ่งวัดจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำจะมีแนวโน้มออมมากกว่ากลุ่มที่มีศรัทธาน้อยกว่า โดยผลการวิเคราะห์นี้ก็สอดคล้องกับการศึกษาของ Renneboog and Spaenjers (2012) นอกจากนี้ ผู้ออมเงินที่เข้าถึงเทคโนโลยี ซึ่งพิจารณาจากการใช้อินเทอร์เน็ต (internet) พบว่ามีส่วนช่วยในการออมอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานศึกษาของ Curley et al., (2009) ที่พบว่า ช่องทางการเข้าถึงข้อมูลหรือบริการทางการเงินที่มีความสะดวก เช่น ระบบแบงก์กึ่งออนไลน์ สามารถสร้างแรงจูงใจในการออมได้ สุดท้าย ปัจจัยด้านเวลา (time) พบว่าการออมของผู้ออมเงินจะมีแนวโน้มลดลงตามกระแสการบริโภคนิยม ประกอบกับการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อการบริโภคของครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงปัจจัยที่สนใจศึกษา คือมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ ผลการศึกษาพบว่า มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญประกันสังคม (lnPW_SSF) จะส่งผลให้สมาชิกกองทุนประกันสังคมมีพฤติกรรมออมเงินน้อยลง ผลการศึกษาค่อนข้างน่าแปลกใจ แม้เงินบำนาญของผู้ประกันตนที่จะได้รับไม่สูงมากนัก แต่ก็ไม่ได้เพิ่มแรงจูงใจให้ผู้ประกันตนออมเงินเพิ่มสูงขึ้นเพื่อให้มีรายได้หลังออกจากงานที่เพียงพอต่อ

การดำรงชีพ ซึ่งอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากสวัสดิการอื่นๆ ที่ได้จากกองทุนประกันสังคมยังอยู่ในระดับที่ต่ำเกินไป ยังไม่เพียงพอต่อการเกื้อหนุนให้พนักงานเอกชนออมเงินมากขึ้นได้ และพนักงานเอกชน ส่วนมากมีรายได้ที่ค่อนข้างต่ำกว่ากลุ่มข้าราชการถึงครึ่งต่อครึ่ง⁷ ซึ่งรายได้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการออม

ขณะที่ มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญข้าราชการ (lnPW_GOV) และ มูลค่าปัจจุบันของเงินบำเหน็จของกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (lnPW_GPF) จะส่งผลให้ข้าราชการมีพฤติกรรมออมเงินสูงขึ้น สาเหตุเนื่องจาก ระบบบำนาญชราภาพของข้าราชการ โดยเฉพาะ กบข. เปิดโอกาสให้ สมาชิกออมเงินได้สูงสุดถึงร้อยละ 15 ต่อเดือนและผลตอบแทนจากการลงทุนค่อนข้างสูง อีกทั้ง เงินบำเหน็จที่จะได้รับเมื่อเกษียณอายุไม่ต้องเสียภาษี จึงส่งผลให้ข้าราชการออมเงินสูงขึ้น ประกอบกับข้าราชการมีสวัสดิการข้าราชการอื่นๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุน เช่น การรักษาพยาบาลข้าราชการ เงินอุดหนุนการศึกษาบุตร ค่าเช่าบ้าน เป็นต้น สวัสดิการสังคมเหล่านี้จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และส่งผลให้มีเงินเหลือเพียงพอที่จะออมได้

ส่วนมูลค่าปัจจุบันของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (lnPW_OAA) ส่งผลให้ผู้ออมเงินนอกระบบบำนาญภาคบังคับ ออมเงินเพิ่มสูงขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่จะได้รับมีมูลค่าต่ำเกินไปไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ จึงส่งผลให้ผู้ออมเงินที่จะได้รับเบี้ยยังชีพต้องออมเงินภาคสมัครใจเพิ่มเติมเพื่อให้มีเงินเพียงพอต่อการดำรงชีวิต หรืออาจเกิดจากผู้ออมเงินกลุ่มนี้บางส่วนมีสถานอาชีพเป็นนายจ้าง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ออมที่มีรายได้สูง ซึ่งนอกเหนือจากจะมีแรงจูงใจออมเงินเพื่อชราภาพแล้วยังออมเงินไว้เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนการทำธุรกิจอีกด้วย จึงส่งผลให้มีเงินออมมาก

ตารางที่ 3 มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญรวมที่จะได้รับตลอดช่วงอายุของแต่ละระบบบำนาญ ณ พ.ศ. 2555

(หน่วย: บาท/ปี)

อายุ	PW_SSF	PW_GOV	PW_GPF	PW_GOVT	PW_OAA
ค่าเฉลี่ย	777,869	2,984,924	2,261,065	4,220,116	105,153

ตารางที่ 4 แสดงผลกระทบของทรัพย์สินในรูปบำนาญภาคบังคับต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคล

lnsaving_amt	lnPW_SSF	lnPW_GOV	lnPW_GPF	lnPW_GOVT	lnPW_OAA
age	0.0867 *** (0.0247)	0.0835 *** (0.0248)	0.0846 *** (0.0248)	0.0846 *** (0.0248)	0.0762 *** (0.0247)
agesqr	-0.0012 *** (0.0003)	-0.0011 *** (0.0003)	-0.0011 *** (0.0003)	-0.0011 *** (0.0003)	-0.0010 *** (0.0003)
GenY	-0.1371 (0.1198)	-0.1405 (0.1200)	-0.1426 (0.1200)	-0.1422 (0.1200)	-0.1419 (0.1198)
female	0.5165 *** (0.0557)	0.5349 *** (0.0557)	0.5388 *** (0.0558)	0.5384 *** (0.0558)	0.4933 *** (0.0559)

⁷ จากข้อมูล Panel SES พนักงานเอกชน มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 7,600 บาทต่อเดือน และ ข้าราชการมีรายได้อยู่ที่ประมาณ 15,000 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4 แสดงผลกระทบของทรัพย์สินในรูปบำนาญภาคบังคับต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคล(ต่อ)

lnsaving_amt	lnPW_SSF	lnPW_GOV	lnPW_GPF	lnPW_GOVT	lnPW_OAA
married	0.2885 *** (0.0587)	0.3076 *** (0.0587)	0.3069 *** (0.0587)	0.3068 *** (0.0587)	0.2982 *** (0.0587)
school	0.0565 *** (0.0086)	0.0568 *** (0.0086)	0.0558 *** (0.0087)	0.0557 *** (0.0087)	0.0621 *** (0.0086)
Bachelor	0.2935 *** (0.1018)	0.2608 ** (0.1032)	0.2477 ** (0.1034)	0.2451 ** (0.1035)	0.4044 *** (0.1026)
lnincome	1.0428 *** (0.0732)	1.0562 *** (0.0733)	1.0597 *** (0.0733)	1.0603 *** (0.0733)	1.0167 *** (0.0732)
qt1	7.1282 *** (0.7385)	7.4834 *** (0.7397)	7.5380 *** (0.7404)	7.5445 *** (0.7405)	6.7292 *** (0.7420)
qt2	-0.6650 *** (0.2149)	-0.6457 *** (0.2156)	-0.6236 *** (0.2160)	-0.6216 *** (0.2160)	-0.7714 *** (0.2151)
qt3	-0.9428 *** (0.1381)	-1.0008 *** (0.1383)	-0.9889 *** (0.1385)	-0.9878 *** (0.1385)	-1.0097 *** (0.1378)
qt4	-0.5672 *** (0.1000)	-0.6072 *** (0.1000)	-0.6003 *** (0.1001)	-0.6002 *** (0.1001)	-0.5995 *** (0.0998)
income_oth	1.4444 *** (0.0657)	1.4541 *** (0.0659)	1.4489 *** (0.0659)	1.4486 *** (0.0659)	1.4727 *** (0.0657)
income_asst	0.5171 *** (0.0665)	0.4981 *** (0.0665)	0.4981 *** (0.0665)	0.4983 *** (0.0665)	0.5092 *** (0.0664)
debt	1.3137 *** (0.0578)	1.3295 *** (0.0580)	1.3259 *** (0.0580)	1.3253 *** (0.0580)	1.3397 *** (0.0577)
informal_loan	-0.4363 *** (0.0920)	-0.4303 *** (0.0922)	-0.4269 *** (0.0922)	-0.4263 *** (0.0922)	-0.4667 *** (0.0921)
OldAge	7.4914 *** (0.0654)	7.4849 *** (0.0655)	7.4822 *** (0.0655)	7.4821 *** (0.0655)	7.5025 *** (0.0655)
precautionary	7.8249 *** (0.0616)	7.8173 *** (0.0616)	7.8152 *** (0.0616)	7.8152 *** (0.0616)	7.8319 *** (0.0616)
HHhead	0.5192 *** (0.0616)	0.5352 *** (0.0617)	0.5375 *** (0.0617)	0.5376 *** (0.0617)	0.5112 *** (0.0616)
member_elder	-0.0806 (0.1710)	-0.0847 (0.1713)	-0.0853 (0.1713)	-0.0853 (0.1713)	-0.0683 (0.1710)
OwnedHouse	0.1380 ** (0.0639)	0.1406 ** (0.0639)	0.1413 ** (0.0639)	0.1414 ** (0.0639)	0.1377 ** (0.0638)

ตารางที่ 4 แสดงผลกระทบของทรัพย์สินในรูปบำนาญภาคบังคับต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคล(ต่อ)

lnsaving_amt	lnPW_SSF	lnPW_GOV	lnPW_GPF	lnPW_GOVT	lnPW_OAA
municipal	-0.2521 *** (0.0634)	-0.2371 *** (0.0635)	-0.2345 *** (0.0635)	-0.2347 *** (0.0635)	-0.2528 *** (0.0634)
bkk	0.1754 ** (0.0747)	0.1122 (0.0752)	0.1196 (0.0752)	0.1212 (0.0752)	0.1049 (0.0739)
Risk_averse	2.4327 *** (0.0851)	2.4491 *** (0.0852)	2.4518 *** (0.0852)	2.4519 *** (0.0852)	2.4223 *** (0.0851)
Religious	0.2973 *** (0.0522)	0.3085 *** (0.0523)	0.3085 *** (0.0523)	0.3084 *** (0.0523)	0.2949 *** (0.0523)
internet	0.5428 *** (0.0718)	0.5525 *** (0.0719)	0.5499 *** (0.0719)	0.5498 *** (0.0719)	0.5543 *** (0.0718)
time	-0.0848 *** (0.0097)	-0.0889 *** (0.0097)	-0.0869 *** (0.0097)	-0.0870 *** (0.0097)	-0.0897 *** (0.0096)
Interested	-0.0413 *** (0.0048)	0.0164 ** (0.0074)	0.0180 *** (0.0064)	0.0178 *** (0.0061)	0.0508 *** (0.0061)
constant	156.9700 *** (19.2650)	164.782 *** (19.2830)	160.767 *** (19.289)	160.8083 *** (19.2880)	166.793 *** (19.2628)
		2	8		6
		)	9)		)
Log likelihood	-67,937	-67,971	-67,969	-67,969	-67,939
No. observation	42,945	42,945	42,945	42,945	42,945
No. group	17,235	17,235	17,235	17,235	17,235

หมายเหตุ: ***, **, * หมายถึงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99, 95 และ 90 ตามลำดับและค่าในวงเล็บคือค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของงานศึกษานี้มีดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว และเป็นที่คาดการณ์ว่าจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดในปีอีก 10 ปีข้างหน้า นอกจากนี้ ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงในอนาคตอีกหลายประการ เช่น ผู้สูงอายุไม่มีความมั่นคงทางการเงิน ระบบสนับสนุนภายในครอบครัวลดความสำคัญลง ดังนั้น หลักประกันรายได้ชราภาพจึงมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น หากพิจารณาถึงระบบบำนาญภาคบังคับที่มีอยู่ของประเทศไทยพบ แม้จะมีหลากหลายระบบที่ครอบคลุมประชาชนทั้งที่เป็นผู้ออมเงินในระบบและผู้ออมเงินนอกระบบ แต่ก็มีรายละเอียด เงื่อนไข และอัตราเงินบำนาญแตกต่างกันออกไป

ดังนั้น จึงเกิดคำถามที่สำคัญและน่าสนใจศึกษา คือ ระบบบำนาญภาคบังคับที่มีอยู่ในประเทศไทย ส่งเสริมให้ผู้รับเงินบำนาญออมเงินมากขึ้นหรือไม่ หรือบิดเบือนพฤติกรรมการออมเงิน งานศึกษาชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับที่มีต่อพฤติกรรมการออมเงินส่วนบุคคลของผู้รับเงินบำนาญ โดยประมาณการมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับที่มีอยู่แล้วสามารถระบบ คือ ระบบบำนาญประกันสังคมกรณีชราภาพ และระบบบำนาญข้าราชการ (เงินเบี้ยหวัดบำเหน็จบำนาญ ข้าราชการ และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ) และระบบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ของงานศึกษานี้พบว่าปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการออมของคนไทยค่อนข้างเหมือนกันงานศึกษาในอดีต กล่าวคือ คุณลักษณะส่วนตัวของผู้ออมเงิน เช่น อายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา รายได้ส่วนบุคคล หนี้สิน การมีวัตถุประสงค์ออมเงินเพื่อชราภาพและไว้ในยามฉุกเฉิน และปัจจัยด้านคุณลักษณะครัวเรือน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้ออมเงินมีพฤติกรรมการออมเงินเพิ่มสูงหรือต่ำลง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงปัจจัยที่สนใจศึกษา คือมูลค่าปัจจุบันของทรัพย์สินเงินบำนาญภาคบังคับ ผลการศึกษาพบว่า เงินบำนาญประกันสังคมจะส่งผลให้พนักงานเอกชนมีพฤติกรรมการออมเงินน้อยลง ซึ่งผลการศึกษาค่อนข้างน่าแปลกใจว่า แม้เงินบำนาญของผู้ประกันตนที่จะได้รับไม่สูงมากนัก แต่ก็ไม่ได้เพิ่มแรงจูงใจให้ผู้ประกันตนออมเงินเพิ่มสูงขึ้นเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพหลังจากเกษียณอายุ ซึ่งอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากสวัสดิการอื่นๆ ที่ได้จากกองทุนประกันสังคมยังอยู่ในระดับที่ต่ำเกินไป ยังไม่เพียงพอต่อการเกื้อหนุนให้พนักงานเอกชนออมเงินมากขึ้นได้

ขณะที่ มูลค่าปัจจุบันเงินบำนาญข้าราชการจะส่งผลให้ข้าราชการมีพฤติกรรมการออมเงินสูงขึ้น สาเหตุเนื่องจาก ระบบบำนาญชราภาพของข้าราชการเปิดโอกาสให้ข้าราชการออมเงินได้สูงสุดถึงร้อยละ 15 ต่อเดือนและผลตอบแทนจากการลงทุนค่อนข้างสูง อีกทั้ง ข้าราชการมีสวัสดิการข้าราชการอื่นๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุน ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และส่งผลให้มีเงินเหลือเพียงพอที่จะออมได้ ส่วนมูลค่าปัจจุบันของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ส่งผลให้ออมเงินเพิ่มสูงขึ้น สาเหตุเนื่องจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่จะได้รับมีมูลค่าต่ำเกินไปไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ จึงส่งผลให้ผู้ออมเงินที่จะได้รับเบี้ยยังชีพต้องออมเงินภาคสมัครใจเพิ่มเติมเพื่อให้มีเงินเพียงพอต่อการดำรงชีวิต หรืออาจเกิดจากผู้ออมเงินกลุ่มนี้บางส่วนมีสถานอาชีพเป็นนายจ้าง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ออมที่มีรายได้สูง ซึ่งนอกเหนือจากจะมีแรงจูงใจออมเงินเพื่อชราภาพแล้วยังออมเงินไว้เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนการทำธุรกิจอีกด้วย จึงส่งผลให้มีเงินออมมาก

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อค้นพบของงานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ออมเงินที่เป็นพนักงานเอกชน และแรงงานนอกระบบการออมภาคบังคับ เป็นกลุ่มผู้ออมเงินที่น่ากังวลเนื่องจากเงินบำนาญภาคบังคับอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในวัยชราภาพ (หากไม่มีเงินออมภาคสมัครใจเพิ่มเติม) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานนอกระบบ ซึ่งไม่มีสวัสดิการสังคมอื่นๆ ที่เพียงพอรองรับ ดังนั้น สิ่งที่ภาครัฐควรเร่งดำเนินการคือ

1. ควรขยายระบบบำนาญภาคบังคับให้ครอบคลุมคนไทยทุกคน และสร้างหลักประกันการออมเงิน เพื่อให้ผู้ออมเงินได้รับมีเงินออมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในยามชราภาพ
2. ควรเพิ่มสวัสดิการของพนักงานเอกชนให้เท่าเทียมกับข้าราชการ เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของพนักงานเอกชนเพื่อให้มีเงินเหลือเพียงพอสำหรับการออม

บรรณานุกรม

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *รายงานการสำรวจแรงงานนอกระบบ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). *รายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- Alessie, R., & Angelini, V., & Van Santen, P. (2013). Pension wealth and household savings in Europe: Evidence from SHARELIFE. *European Economic Review*, 63, 308-328.
- Attanasio, O., & Brugiavini, A. (2003). Social Security and Households' Saving. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(3), 1075-1119.
- Attanasio, O. P., & Rohwedder, S. (2003). Pension Wealth and Household Saving: Evidence from Pensions Reforms in the United Kingdom. *The American Economic Review*, 93(5), 1499-1521.
- Chen, C. L., Kuan, C. M., & Lin, C. C. (2007). Saving and housing of Taiwanese households: New evidence from quantile regression analyses. *Journal of Housing Economics*, 16(2), 102-126.
- Curley, J., Ssewamala, F., & Sherraden, M. (2009). Institutions and savings in low-income households. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 36(3), 9-32.
- Diamond, P. A., & Hausman, J. A. (1984). Individual retirement and savings behavior. *Journal of Public Economics*, 23(1-2), 81-114.
- Engelhardt, G. V., & Kumar, A. (2011). Pensions and Household Wealth Accumulation. *Journal of Human Resources*, 46(1), 203-236.
- Feldstein, M. (1974). Social security, induced retirement, and aggregate capital accumulation. *Journal of political economy*, 82(5), 905-926.
- Feldstein, M., & Pellechio, A. (1979). Social Security and Household Wealth Accumulation: New Microeconomic Evidence. *Review of Economics and Statistics*, 61(3), 361-368.

- Feng, J., He, L., & Sato, H. (2011). Public pension and household saving: Evidence from urban China. *Journal of Comparative Economics*, 39(4), 470-485.
- Gale, W. G., (1998). The Effects of Pensions on Household Wealth: A Reevaluation of Theory and Evidence. *The Journal of Political Economy*, 106 (4), 706-723.
- Horioka, C. Y. (1990). Why is Japan's household saving rate so high? A literature surveys. *Journal of the Japanese and International Economies*, 4(1), 49-92.
- Hubbard, R. G. (1986). Pension Wealth and Individual Savings: Some New Evidence. *Journal of Money Credit and Banking*, 18(2), 167-178.
- King, M. A., & Dicks-Mireaux, L.L. (1982). Asset Holdings and the Life-Cycle. *Economic Journal*, 92(366), 247-267.
- Lusardi, A. (2008, February). *Household saving behavior: The role of financial literacy, information, and financial education programs* (NBER Working Paper No. w13824). <https://www.nber.org/papers/w13824.pdf>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education. *Business economics*, 42(1), 35-44.
- Pan, Y. (2016). Understanding the rural and urban household saving rise in China. *Regional Science and Urban Economics*, 56, 46-59.
- Renneboog, L., & Spaenjers, C. (2012). Religion, economic attitudes, and household finance. *Oxford Economic Papers*, 64(1), 103-127.
- Sirisankaran, A. (2013). Consumption smoothing and precautionary savings in Thai agricultural households. *Thailand and The World Economy*, 31(2), 37-63.
- Zeldes, S. P. (1989). Consumption and liquidity constraints: an empirical investigation. *Journal of political economy*, 97(2), 305-34